

תרצה יהודה – מפקחת הוראת עברית
הרב יעקב אלבירט – מפקח כולל

פרשת תזריע-מצורע

"וַיִּקְרָאוּ בַסֵּפֶר וַיְבִינּוּ בַמִּקְרָא" מדריקים ומדקדקים בפרשת-השבוע

דיוק בהגייה

וְהָיָה עַל הַמַּטֵּהר ... וְכַבֵּס הַמַּטֵּהר אֶת־בְּגָדָיו (יד, ח-ז)

פועל זה הוא בבניין התפעל. רק בבניין התפעל מי ההווה מנוקדת בחיריק. הדגש באות טי הוא כתשלום לתי של הבניין שהתלכדה עם טי השורש.

יש להקפיד לקרוא בחיריק ולא בשווא, כי אם נקרא בשווא, נקבל פועל בבניין פִעַל במשמעות שונה.

וַיֵּשֶׁב מִחוּץ לְאַהֲלֹו (שם)

על פי מסורת ההגייה הספרדית קמץ לפני חטף קמץ נהגה כקמץ גדול בתנועת A.

משקלי שמות של מחלות

המשקל הנפוץ של מחלות הוא משקל קִטְלָת. נבחן זאת בפרשתנו.

אֹו בְהֶרֶת – אין דגש באות ה"א וגם אין תשלום דגש באות שלפניה.

צָרַבַּת הַשְּׁחִין - קמץ בהברה הראשונה - תשלום דגש על העדר הדגש באות רי'.

סִפְּחַת, בִּגְבַּחַת, בִּקְרַחַת - הנמכת תנועה בעקבות האות הגרונית חי', סגול-
סגול הופך לפתח-פתח כאשר לה"פ גרונית. זוהי תנועה שמקום חיתוכה דומה לזה
של העיצור הגרוני.

צָרַעַת - גם כאן הפתח הוא בעקבות האות הגרונית. הקמץ בהברה הראשונה הוא
תשלום דגש על העדר הדגש באות רי"ש.

המום ובעל המום

צָרַעַת - צָרוּעַ

בִּגְבַּחַת - גִּבְּחַ

בִּקְרַחַת - קִרְחַ

קִרְחַ - החיריק בהברה הראשונה התארך לצירה, כתשלום לדגש שהיה צריך לבוא
באות רי"ש.

על דרך משקל קְטֹלַת, יש לומר גִּבְּנַת.

גִּבְּנַת היא האישה שיש לה גִּבְּנַת.

גִּבְּן כמו גִּבְּחַ. גִּבְּחַ וקִרְחַ ממשקל בעלי המום - קֹטֵל.

משמעות הכפלת עיצורים

וְהָיָה הַנֶּגַע יִרְקַק אוֹ אֲדַמָּדָם ... (יג, מט)

נברר מה כוונת התורה בהכפלת האותיות במילים 'יִרְקַק' ו - 'אֲדַמָּדָם'.

רש"י: יִרְקֶק – יִרְקָה שְׁפִירָקִין. אֲדַמְדֵם – חֵלֶם שְׁפִירָקִין.

רש"י מלמדנו שהכפילות באה לחזק ולהגביר. 'יִרְקֶק' הוא ירוק חזק, ו'אֲדַמְדֵם' הוא אדום חזק.

ראב"ע: יִרְקֶק – מגזרת 'יִרְקָה', כי העין כמוהו. וזה כפול לחסרון, וכן 'שְׁחַרְחֶרֶת'. ויש אומרים הפך הדבר.

א"ע כותב שהכפילות במילים 'יִרְקֶק' ו'אֲדַמְדֵם' היא לחיסרון, כלומר להפחתת הגוון.

לפירושו: 'יִרְקֶק' = יִרְקָה חלש. 'אֲדַמְדֵם' – אֲדָם חלש.

כך גם מפרש א"ע בפרושו לשיר-השירים את הכתוב: 'אֶל־תִּרְאוּנִי שְׁאֲנִי שְׁחַרְחֶרֶת שְׁשִׁיפְתִּי הַשְּׁמִשׁ':

'שְׁחַרְחֶרֶת': בא הכפל לגרוע ולא להוסיף, כמו 'אֲדַמְדֵם' שהוא מעט אדום.

כיום אנו משתמשים בהכפלת עיצורים לצורך המעטה: קטנטן, ורדוד.

להרחבה בנושא ראה בנספח בסוף העמוד

שורשים ומשפחות מילים

שורש פע"י – פִּשָּׁה תִּפְשָׁה, פָּשָׁה, יִפְשָׁה, פָּשְׁתָּה

ומה פירוש המילה? **אבן עזרא:** פשה – כענין 'נִפְרָשׁ'.

רלב"ג: לא פשה – רוצה לומר, שלא נתפשט ממנו.

השורש כב"ס

תִּכְבֹּס, וְכִבְסוּ – בנין פֻּעַל

וְכָבַס – בנין פָּעַל

הִכְבֵּס – בנין הִפְעִיל

מילה בפרשה

שורש קצ"ע ושורש קצ"י – דומה או שונה?

וְאֶת־הַבֵּית יִקְצַע מִבֵּית סָבִיב
וְשִׁפְכוּ אֶת־הָעֶפְרָא אֲשֶׁר הִקְצֹוּ אֶל־מַחֲוִיץ לְעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא (יד, מא)

המפרשים חלוקים בדעותיהם לגבי המשמעות של שני השורשים הללו. נביא כאן מקצת מהפירושים.

תרגום אונקלוס – משמעות דומה
וַיֵּת בֵּיתָא יִקְלָפוֹן מִגִּיז סְחֹר סְחֹר וַיִּרְמוֹן יֵת עֶפְרָא דְקָלִיפּוֹ לְמִכְרָא לְקִרְתָּא

רש"י – משמעות שונה
יקצע – 'כרונייר' זלעז (גירוד וקילוף); ולשון משנה יש הרבה.
הקצו – לשון 'קצה' – אשר קצעו זקלות הנגע סביב.

רשב"ם – משמעות דומה
יקציע – יקלף, כמו "יעשהו במקוצעות" (ישעיהו מד, יג).
אשר הקצו – ויש לומר, שפתרונו לשון 'קיצוע', מדכתיב 'וְאֶת־הַבֵּית' (להלן פס' מג); נמצא שה'קיצוע' קרוי 'הקצות', שהרי באותו הלשון כתוב למעלה: 'ואת הבית יקציע'.

וְרָאָה הַכֹּהֵן אַחֲרָיו הַכֹּבֵס אֶת־הַנֶּגַע וְהֵנִיחַ לֹא־הִפֹּךְ הַנֶּגַע אֶת־עֵינוֹ וְהִנִּיחַ
לֹא־פָשָׁה טָמֵא הוּא בְּאֵשׁ תִּשְׂרֹפֶנּוּ פְּחִתָּת הוּא בְּקִרְחָתוֹ אוֹ בְּגִבֻּחָתוֹ: (יג, נה)

הכֹּבֵס

ראב"ע: הכבס את הנגע – שם הפועל 'שלא נקרא שם פועלו' מהבנין 'הכבד הנוסף'.
כלומר, זוהי צורת מקור מבניין הופעל.

פִּחְתָּת

רש"י: פחתת היא – לשון גומא, כמו "באחת הפחתים" (ס"ז יז, ט); כלומר: שפלה היא.

ראב"ע: פחתת – אין לו אח במקרא; והיא ידועה בלשון רבותינו ז"ל.

רשב"ם: פחתת – לשון מאירה, שמפחית ומחסר.

וְהִסְגִּיר

וְהִסְגִּיר הִכְהִין אֶת־הַנֶּגֶע שְׁבַעַת יָמִים (יג, ד)

הִסְגִּיר – בניין הפעיל במשמעות גרימה.

רש"י: והסגיר – יסגירנו צבית אחד ולא יראה עד סוף שבוע, ואז יוכיחו סימניו עליו.

כלומר, כאן המילה היא במשמעות של סגירה במקום סגור. ואילו בפסוקים שלהלן המשמעות היא הסגרה בידי משהו אחר. זוהי המשמעות הרווחת היום.

לא תִּסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו אֲשֶׁר יִנְצֹל אֵלָיְךָ מֵעַם אֲדֹנָיו (דברים כג, טז)

וַיֹּאמֶר דָּוִד הִסְגִּירוּ בְּעָלֵי קַעֲלָה אֶתִּי וְאֶת אֲנָשֵׁי בֵּית שָׂאוּל

וַיֹּאמֶר ה' יִסְגִּירוּ (שמואל א כג, יב)

כָּהָה

וְהִנֵּה כָּהָה הַנֶּגֶע וְלֹא־פָשָׁה הַנֶּגֶע בְּעוֹר (יג, ו)

רש"י: כהה – הוכה ממראיתו.

ראב"ע: כהה הנגע – רובי החכמים אמרו, שהוא כמו "חשך" (ישעיהו יג, י); ועדותם: 'ותבהין עיניו מראות' (בראשית כז, א).

ולפי דעתי, שמלת כהה – הפך פשה, ומגזרתו "ותבהין" (בראשית כז, א); והקרוב אליו "ולא כהה במ" (ש"א ג, יג).

הפך – ונהפך ל

וְשֵׁנִי בִּפְנֵי הַפֶּךְ | לִבְּנֵי (יג, ג)

וְנִהְפֶּךְ לְלִבְּנֵי (יג, טז)

בדרך כלל הפועל הִפֵּךְ בבנין קל משמש להשתנות הדבר ממצב אחד למצב מנוגד – וְהִפְכָּתִי אֶבְלָם לְשִׁשׁוֹן (ירמיהו לא, יב).

אך גם להשתנות ממצב אי למצב בי כמו בפרשתנו - הִפֵּךְ לִבְּנֵי. לעומת זאת, הפועל בבנין נפעל עם אות היחס לי - 'נהפך לי' משמש רק להשתנות ממצב אי למצב בי - וְנִהְפֶּךְ לְלִבְּנֵי.

נִהְפֶּךְ - האות פי באה אחרי שווא נח שסוגר את ההברה ולכן היא דגושה בדגש קל, וכך יש לומר.

אך ללא ניקוד, ניתן להגות את האות ה"א בתנועת E ואת האות פ"א ללא דגש: נִהְפֶּךְ.

להארות, הערות
והצטרפות לרשימת התפוצה:
jelbirt@gmail.com

ניבים וביטויים

וְהִנֵּה הַנֶּגֶל עֹמֵד בְּעֵינָיו (יג, ה)

עמד בעיניו - המשיך להתקיים, היה עדיין בתוקף, המשיך לנקוט אותה עמדה. (במקור משמעות הביטוי המשיך להתקיים)

וְאֵין יָדוֹ מִשְׁגָּת (יד, כא)

אין ידו משגת - אין ביכולתו הכלכלית להשיג. דימוי לזרוע יד שאינה מצליחה להגיע.

עיון בעלונים קודמים:
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/ChinuchMukar/PikuahPedagogi/HebChar/parashat_week.htm

עריכה לשונית: כוכבה גרסון

נספח הרחבה

אנח פהארות, יעקב אפריט jelbirt@gmail.com

(יג, מט) וְהָיָה הַנֶּגַע יִרְקָק אוֹ אֲדָמָדִם ...

נברר מה כוונת התורה¹ בהכפלת האותיות
במילים 'ירקרק' ו- 'אדמדם'.

שיטת רש"י

רש"י כתב: יִרְקָק – יֵרֶק שְׁצִיזְקִין. אֲדָמָדִם – אֵלֶם שְׁצִיזְקִים.

רש"י מלמדנו שהכפילות באה לחזק ולהגביר. 'ירקרק' הוא ירוק חזק, ו'אדמדם' הוא אדום חזק.

מקור דברי רש"י הוא מספרא פרשה דנגעים פרק יד:
'וְהָיָה הַנֶּגַע יֵרֶק' – יָכַל כָּל מִרְאֵה יֵרֶק? תִּלְמַד לומר "ירקרק", יֵרֶק שְׁבִיזְקִים. 'אדם', יָכַל כָּל מִרְאֵה אֲדָם? תִּלְמַד לומר "אדמדם", אֲדָם שְׁבִיזְקִים.

רבי לוי בן גרשום² מפרש מנין נלמד פירוש זה, וכתב:
והיה הנגע ירקרק או אדמדם - הנה מפני שההכפל בכל העניינים הוא לחזק, הנה ירצה בזה 'ירוק מאד' או 'אדום מאד'.

גם מלבי"ם (באות קסא) כתב כן, אלא שדבריו ידקדוקיים יותר. זה לשונו:
והיה הנגע ירקרק או אדמדם – כָּפֵל עֵינָן וּלְמַד הַפּוּעֵל³, מורה על חוזק הדבר שיהיה ירוק שבירוקין.

גם במשנה במסכת נגעים פרק יא משנה ד מפורש כך:
הבגדים מיטמאין בירקרק שבירוקים ובאדמדם שבאדומים ...
ומפרש שם ר"ש⁴: בירקרק שבירוקין - בת"כ דריש לה מדלא כתיב 'ירוק' וכתב 'ירקרק', וכן מדלא כתיב 'אדום' וכתב 'אדמדם'.

¹ בשפה המדוברת היום הכפלת האותיות מקמינה את השם. אך יש לברר האם זה מותאם לתורה ומפרשיה.

² ה'מח - ה'קד, היה מגדולי חכמי ישראל, ממפרשי התורה ומחשובי הפילוסופים האלוקיים.

³ עי"ן הפועל = האות האמצעית של השורש. לְמַד הַפּוּעֵל = האות השלישית והאחרונה של השורש. (פ"א הפועל = האות הראשונה של השורש). השורש הוא - יר"ק. הכפלת והוספת ר"ק בסוף המילה, יוצרים את המילה 'ירקרק'.

⁴ רבי שמשון בן אברהם משאנץ (בערך 1150 - 1216 או 1230) היה מחשובי בעלי התוספות במאה ה-12, מחבר תוספות שאנץ ופירוש הר"ש למשנה, ומראשי "עליית בעלי התוספות".

רמב"ם בפירושו למשנה, שם, מסביר בלשונו הזהב:

אמר ה' בטומאת בגדים 'ירקרק' או 'אדמדמם', וכלל הוא מכללי הלשון שאין מוסיפין אות וכל שכן כמה אותות ללא ענין, ושיש מן התוספות מוסיפין אותו לחזק ולהפלגה. וכיון שאמר 'ירקרק' ו'אדמדמם' ולא אמר 'ירוק' ו'אדום', ידענו שהוא רוצה בכך - הירוק שירוקתו עזה והאדום שאדמימותו עזה.

רש"י בפירושו לתהלים על המילה 'סַחֲרָר'⁵ מוסיף דומאות נוספות, וכתב: 'סַחֲרָר' – מוקף יגון. וזהו מתיבות הכפולות, כמו: 'יִרְקָרַק' 'אֲדַמְדַם' 'סַגְלָגַל' 'חֲמַמְרו'.

שיטת רד"ק - כרש"י

גם **רד"ק**⁸ בספריו ובפירושו סובר כשיטת רש"י. בספרו 'מכלול'⁹ כתב: ואפשר כי הכפל בא לחזק הענין, ואינו מורכב, כי כן דרך העברים, כמו: 'ירקרק' 'אדמדמם' 'שחרחרת'¹⁰ וכן 'צמתות'¹¹ - הכפל לחזק הענין, זה הנכון בעיני.

כן כתב רד"ק גם ב"ספר השורשים" בשורש 'אדם'.

גם בפירושו לתהלים על המילה 'יִפְיִפִּית'¹² כתב **רד"ק**: כבר פירשתי בספר 'מכלול' כי כל כפל - לחזק הדבר; וכן 'ירקרק' 'אדמדמם'.

שיטת ראב"ע

כתב ראב"ע:

ירקרק - מגזרת 'ירק'¹³, כי העין¹⁴ כמוהו. וזה כפול לחסרון, וכן 'שחרחרת'¹⁵. ויש אומרים הפך הדבר.

א"ע כותב שהכפילות במילים '**ירקרק**' '**אדמדמם**' היא לחיסרון, כלומר להפחתת הגוון.

⁵ תהלים פרק לח פסוק יא - לְבִי סַחֲרָר עֲזָבֵנִי כְחֵי וְאֹרְעֵינִי גַם־הֵם אֵין אֹתִי.

⁶ תלמוד בבלי מסכת נדרים דף סו עמוד ב.

⁷ איכה פרק א פסוק כ - רֹאה יְהוָה בִּי־צָרִי לִי מְעִי חֲמַמְרוּ נִחַפֵּף לִבִּי בְקָרְבִי כִּי מָרוּ מְרִיתִי מִחוּץ לְשַׁלְחָנִי כִּי בִּפְתִי פָּנָה.

⁸ רבי דוד בן יוסף קמחי (ד'תתק"כ 1160 - ד'תתקצ"ה 1235) היה ראשון, מגדולי פרשני המקרא והדקדקנים של השפה העברית.

⁹ דף ס עמוד ב.

¹⁰ שיר השירים פרק א פסוק ו.

¹¹ תהלים פרק פח פסוק יז.

¹² תהלים פרק מה פסוק ג - יִפְיִפִּית מִבְּנֵי אָדָם הוֹצֵק חֵן בְּשִׁפְתוֹתָיו עֲלֵי־פֶן בְּרַךְ אֱלֹהִים לְעוֹלָם.

¹³ בראשית א, ל.

¹⁴ כי המראה הוא כמו 'ירק'.

¹⁵ שיר השירים פרק א פסוק ו.

לפירושו: 'ירקרק' = ירק חלש. 'אדמדמ' – אדם חלש.

א"ע מזכיר כאן שכך גם מתפרשת המילה 'שחרחרת' שפירושה מעט שחור.

וכך אכן מפרש א"ע בפרושו לשיר-השירים את הכתוב¹⁶:

'אל-תראוני שאני שחרחרת ששזפתני השמש ... '

'שחרחרת': בא הכפל לגרוע ולא להוסיף¹⁷, כמו 'אדמדמ' שהוא מעט אדום'.

ראב"ע בספרו ישפת יתרי¹⁸ הרחיב בזה, וכתב כלל מעניין:

והנה חצי האותיות הם שרשים, שלעולם לא יהיו נגרעים ולא נוספים אע"פ שיכפלו, כמו 'ירקרק' 'אדמדמ' 'שחרחרת'. וזה הכפל לחסרון אם העי"ן והלמ"ד כפולים.

ואם נכפלו הפ"א והעי"ן יהיה הכפל ליתרון כמו 'יפית'¹⁹ וככה 'תשגשי'²⁰.

רבי אברהם אבן-עזרא קובע כלל:

אם מוכפלות האותיות הראשונות של השורש – הכפל ליתרון.

אך אם הכפל הוא באותיות האחרונות של השורש – הכפל לחסרון.

הכלל נמצא גם בפירושו לתהלים על המילה 'יפית'²¹, וכך כתב א"ע:

יפית - יש אומרים כי הוא כפול, כמו 'שחרחרת' ו'סחרחר'²² – לחסרון.

'לבנה אדמדמת'²³ - כי איננה אדומה.

אם כן, איך יהיה 'יפית' - לחסרון?²⁴

והתשובה: כי כפל העי"ן והלמ"ד²⁵ הוא לחסרון; רק הפ"א והעי"ן²⁶ כשהם כפולים הם באים ליתרון.

והעד: 'תשגשי'²⁷, שהוא יותר מן 'תשגי'.

¹⁶ שיר השירים פרק א פסוק ו.

¹⁷ יש לדון בפירוש א"ע גם בהיבט נוסף. בפשטות הפסוק בא לומר שלמרות שאני כן שחורה מאוד, אל תתייחסו כך אליי, כי המראה השחור הוא משויפת השמש. והנה לשיטת א"ע יש לכאורה קושי הגיוני בפסוק, שמלכתחילה אומרת היא שצבעה לא כל כך שחור, ואם כן הצורך להפקיע מהמחשבה הוא פחות, וזה לא מתאים למבנה ההגיוני של הפסוק.

¹⁸ הוצאת אונ' בר-אילן, רמת-גן, תשמ"ז.

¹⁹ תהלים פרק מוה פסוק ג – יפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיה עליהן ברכך אלהים לעולם.

²⁰ ישעיהו פרק יז פסוק יא – ביום נמעה תשגשי ובבקר זרעה תפריחי נד קציר ביום נחלה ובאב אנוש.

²¹ תהלים פרק מוה פסוק ג – יפית מבני אדם הוצק חן בשפתותיה עליהן ברכך אלהים לעולם.

²² תהלים פרק לח פסוק יא – לבי סחרחר עזבני כחי ואורעיני גסיהם אין אתי.

²³ ויקרא פרק יג פסוק יט – ויהי במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אליהפחן.

²⁴ המילה 'יפית' בוודאי אין ניתן להסבירה לפחות יפה, אלא ליותר יפה, אם כן ראייה שאין הכפילות לחסרון.

²⁵ שתי האותיות האחרונות של השורש.

²⁶ שתי האותיות הראשונות של השורש.

²⁷ ישעיהו פרק יז פסוק יא – ביום נמעה תשגשי ובבקר זרעה תפריחי נד קציר ביום נחלה ובאב אנוש.

סיכום של "המאירי"

כתב רבי מנחם המאירי²⁸ בפירושו לתהלים²⁹:

וכפל האותיות - יש מפרשים³⁰ אותו בכל מקום להפלגה, כמו זה (יְפִיפִית), וכמו 'ירקרק או אֲדַמְדָּם' 'שְׁחַרְחֶרֶת'.

ומכל מקום, קצת רבותינו³¹ היו מפרשים שכל כפל שבאות פ"א הפעל ועי"ן הפעל בא להפלגה, כמו זה. אבל כפולי העי"ן והלמ"ד הם מורים חולשה, כמו 'אֲדַמְדָּם' 'ירקרק'.

שיטת הנצי"ב

כתב הנצי"ב³² בפירושו "העמק-דבר":

ירקרק או אֲדַמְדָּם – כפל השורש בא פעם לחזק ופעם להקטין, כמו לעיל לְבָנָה אֲדַמְדָּמַת³³ שאינו אלא פתוך³⁴ אדום, כמו איזה טפות דם בחלב³⁵.

וכאן הוא להיפך אלא 'ירוק שבירוקים' דוקא מטמא, והיינו משום דכאן מבואר להלן דכהה אינו מטמא, ועל כרחך פירוש הכפל הוא לחזק.

הנצי"ב טוען שכפל השורש בא ללמד לשנות מפירוש המילה הרגיל. למה? 'בא פעם לחזק ופעם להקטין'. מתי כד ומתי כד? לפי הענין וההקשר הנושאי.

שיטת דונש

לכאורה נראה כי כבר דונש³⁶ הוא זה שייסד את הכלל שכתב הנצי"ב.

רש"י בפירושו לתהלים כותב:

²⁸ רבי מנחם בן שלמה למשפחת המאירי (ה'מ'–ה'ע"ה, 1249–1315?) מגדולי מפרשי התלמוד וחכמי פרובנס.

²⁹ פרק מה פסוק ג על המילה 'יְפִיפִית'.

³⁰ שיטת רש"י ורד"ק.

³¹ שיטת ראב"ע.

³² רבי נפתלי צבי יהודה ברלין, (כ"ט בחשוון ה'תקע"ז, 20 בנובמבר 1816 – כ"ח באב ה'תרנ"ג, 10 באוגוסט 1893) הידוע בשם הנצי"ב מוולוז'ין, היה ראש ישיבת וולוז'ין ומגדולי התורה במזרח אירופה במאה ה-19.

³³ ויקרא פרק יג פסוק יט – וְהָיָה בְּמָקוֹם הַשָּׁחִין שְׁאֵת לְבָנָה אוֹ בְּהֶרֶת לְבָנָה אֲדַמְדָּמַת וְנִרְאָה אֶל־הַכֶּהֱן. וכן בפסוק כד – אוֹ בְּשֵׁר בִּי־יָהִי בְּעֶרְוֹ מְכֻת־אֵשׁ וְהָיְתָה מִחֵית הַמִּכְבֹּה בְּהֶרֶת לְבָנָה אֲדַמְדָּמַת אוֹ לְבָנָה.

³⁴ שפתי חכמים: פתוך – פירש"י בשבועות דף ו עמוד א' פתוך = מעורב ...!

³⁵ בפירוש ר' יוסף בכור שור: לבנה אדמדמת – פתוך, כמו כוס של חלב שנפלו בו טיפי דמים. ומיוסדים הדברים על סוגיית הגמרא שבועות ו, א.

³⁶ רבי דונש הלוי בן לִבְרָט, בשמו העברי "רבי אדונים הלוי" (ד'תר"פ – סביבות ד'תש"נ) היה פרשן, משורר ומדקדק בספרד, בתקופת תור הזהב של יהדות ספרד.

'פִּירְקָרָה חֲרוּץ'³⁷ – פתר דונש בן לזרט: ... ו'ירקרק החרוז' הוא הזהב אשר יוצא מארץ החוילה ומארץ כוש, זהב טוב מאל מאל, לא הוא ירוק ולא הוא אדום, ולכך קראו 'ירקרק' כמו 'לבן אדמדם' שאינו לא לבן ולא אדום, לכך נכפל 'ירקרק' 'אֲדַמְדָּם'.

מהלשון 'לא הוא ירוק ולא הוא אדום' נראה מאוד ששיטת דונש היא שכפילות השורש באה להורות רק שאין זה הצבע המקורי, אבל אין המכוון לצבע חדש, לא ליירוק בירוקין כרש"י ודעימיה, ולא לימעט ירוקי כא"ע.

מדוע יצא הנצי"ב לדרך חדשה?

הנצי"ב מרמז בביאורו את הסיבה לכך שבחר לצאת בדרך חדשה.

נשוב ונצטט מלשונו:

'כמו לעיל 'לִבְנָה אֲדַמְדָּמַת' שאינו אלא פתוך אדום, כמו איזה טפות דם בחלב'.

מה כוונתו?

פעמיים כתבה התורה בפרקנו 'לִבְנָה אֲדַמְדָּמַת', בפסוק יט ובפסוק כד. פעם נוספת כתבה התורה בפסוק מב³⁸ 'לִבָּן אֲדַמְדָּם'.

בכל הפסוקים הנ"ל מבארים התנאים בספרא: "מלמד שֶהיא מְטַמָּא בַּפְתוּךְ".

גם רש"י בפסוק יט כתב: "שֶאִין הַנֶּגַע לָבָן חֲלָק, אֲלֹא פְתוּךְ וּמַעֲרָב צִשְׁתִּי מִלְּאוֹת — לָבָן וְאֵלֶּם".

הגמרא במסכת שבועות³⁹ מדמה זאת לכוס של חלב שנפלו לתוכו טיפין של דם.

אם כן, נתבונן בדבר – האם במציאות זאת של עירוב בין חלב לטיפי דם, וכלשון רש"י: 'פְתוּךְ וּמַעֲרָב צִשְׁתִּי מִלְּאוֹת, לָבָן וְאֵלֶּם' אנו מקבלים 'אָדָם שְׂבָאֲדָמִים'? בוודאי שלא. אדרבא, בוודאי שהצבע האדום נחלש.

עתה נתבונן בלשון התורה: תערובת צבעים זאת נקראת בתורה 'לִבְנָה אֲדַמְדָּמַת'. אם כן ראיה ברורה שאין כוונת התורה בפסוקים יט, כד ו-מב ש'אֲדַמְדָּמַת' = 'אָדָם שְׂבָאֲדָמִים'.

גם ראב"ע הוכרח מזה

יש להוסיף שזה גם מה שהביא את ראב"ע לחלוק על רש"י ולייסד את כללו.

יעוין שוב בדבריו בריש שיר-השירים:

'שְׁחִרְחִרְתָּ: בא הכפל לגרוע ולא להוסיף, כמו 'אֲדַמְדָּם' שהוא מעט אדום'.

³⁷ תהלים פרק סח פסוק יד – אִסִּיתִּשְׁכֹּבֵן בֵּין שְׁפִתַּיִם בְּנִפִּי יוֹנָה נִחְפָּה בְּכֶסֶף וְאֶבְרֹתֶיהָ בִּירְקָרָה חֲרוּץ.

³⁸ ויקרא פרק יג פסוק מב – וְכִי־יִהְיֶה בְּקִרְחָת אוֹ בְּגִבְחָת נִגַּע לָבָן אֲדַמְדָּם צִרְעַת פִּרְחַת הוּא בְּקִרְחָתוֹ אוֹ בְּגִבְחָתוֹ.

³⁹ דף ו עמוד א.

כלומר, א"ע מבסס את דבריו תוך התייחסות למילה 'אָדָמָדֶם' שפשוט לו שהוא מעט אדום. וזאת מנין לו? על כרחך כפי שפרטנו לעיל.

גם בפירושו לתהלים על המילה 'יִפְיִיתָ'⁴⁰, כתב א"ע:
יִפְיִיתָ - יש אומרים כי הוא כפול, כמו 'שְׁחַרְחֶרֶת' ו'סַחֲרָר' – לחסרון. '**לְבָנָה אֲדַמְדַּמְתִּי**' - כי **איננה אדומה**. אם כן, איך יהיה 'יִפְיִיתָ' - לחסרון?
והתשובה: כי כפל העי"ן והלמ"ד הוא לחסרון; רק הפ"א והעי"ן כשהם כפולים הם באים ליתרון. והעד: 'תִּשְׁשֶׁגְּשֶׁגְּי', שהוא יותר מן 'תִּשְׁגִּי'.

גם כאן מדגיש א"ע שהכפילות היא לחסרון בהסתמך על: '**לְבָנָה אֲדַמְדַּמְתִּי**' - כי **איננה אדומה**, ולדברינו לעיל מתאימים הדברים היטב.

במה נחלקו א"ע והנצי"ב

למדנו מה הכריח את א"ע והנצי"ב להסביר ש'אֲדַמְדַּמְתִּי' אינה תמיד 'אָדָם שֶׁבָּאָדָמִים'. אך מחלוקת נשארה בין הראשוני והאחרוני:
א"ע ייסד כלל קבוע, ולשיטתו הכפלת האותיות האחרונות משמעותה חסרון. הנצי"ב ייסד כלל שהכפלת האותיות באה ללמד שהצבע השתנה. למה? ליותר או למעט? לדעתו, הנושא וההקשר קובעים את משמעות המילה.

מה יסוד מחלוקתם?

ציטטנו לעיל דברי תנאים מפורשים במשנה ובספרא המסבירים ומציינים ש'יִרְקָרְקִי' = יֶרֶק שֶׁבִּירְקִי, אֲדַמְדָּם = אָדָם שֶׁבָּאָדָמִים.
אם כן, זה מה שהכריח לכאורה את הנצי"ב. מחד גיסא דברי התנאים המפורשים, ומאידך גיסא ההכרח מ'לְבָנָה אֲדַמְדַּמְתִּי', הביאו אותו לכלל שלפיו זה וזה נכון, וההקשר הוא זה שקובע.

לעומת זאת ראב"ע חולק במקומות רבים על פרשנותם של התנאים. גם כאן הולך הוא לשיטתו, וכשנתקל בקושיא על פרשנות חז"ל מ'לְבָנָה אֲדַמְדַּמְתִּי', הוא צועד עם פרשנותו גם אל מול דברי התנאים. הוא בוחר בכלל חדש ויוצא לדרך חדשה.

ומצאתי בספר 'גשמי ברכה'⁴¹ לשיר השירים⁴² שאכן התפלא מאוד על פירוש ראב"ע וכללו בזה:

⁴⁰ תהלים פרק מ"ה פסוק ג.

⁴¹ הרב ברוך הלוי אפשטיין (ה'תר"ך, 1860, בוברויסק – ה'תש"ב, 1942, פינסק) היה רב, בנקאי וחוקר, מחבר הספרים תורה תמימה, מקור ברוך ועוד ספרים. נולד לרב יחיאל מיכל הלוי מחבר "ערוך השולחן", ולמיכלה, שהייתה אחותו של הנצי"ב, ראש ישיבת וולוז'ין, שהיה לימים גם גיסו.

⁴² שיר השירים פרק א פסוק ו.

והראב"ע בפסוק הנ"ל⁴³ כתב בזה"ל: 'ירקרק' מורה לחסרון, וכן 'שחרחרת' (כלומר שהירקון והשחרות קלושים). ויש אומרים היפוך הדבר (שמורה על יתרון הירקון והשחרות), עכ"ל. והנה ה'יש אומרים' הוא כמבואר ספר תורת כהנים (ספרא). והנה לא די שלא הסמיך הבאור העקרי על פי התו"כ, אך עוד את ההיפך מדעה זו שאינה נובעת מיסוד ספרותנו העתיקה, קבע עקרית ויסודית לראשונה, וזו שבתו"כ כתב בשם 'יש אומרים' כמו טפל ואגב. וכמה גדול הצער. וכבר כתבנו במקום אחר, כי דרוש להתאזר בגבורת הרוח לסבול חופש מערכי לשונו בכמה מקומות בדבריו, וזה אחד מהם.

מה יענה רש"י?

לכאורה ראיית א"ע והנצי"ב מ'לִבְנָה אֲדַמְדָּמְתִּי' היא קושיא אלימתא על שיטת רש"י ודעימיה.

אך אם נעיין בפירוש המשניות לרמב"ם⁴⁴ נראה לכאורה שהדבר הוקשה לו והוא עונה על כך בדבריו. זה לשונו:

אמר ה' בטומאת בגדים 'ירקרק' או 'אֲדַמְדָּמְתִּי', וכלל הוא מכללי הלשון שאין מוסיפין אות וכל שכן כמה אותיות ללא ענין, ושיש מן התוספות מוסיפין אותו לחזק ולהפלגה, וכיון שאמר 'ירקרק' ו'אֲדַמְדָּמְתִּי', ולא אמר 'רוק' ו'אדום' ידענו שהוא רוצה בכך - הירוק שירוקתו עזה, והאדום שאדמימותו עזה.

וכן אמרו בנגעי אדם 'לֵבָן אֲדַמְדָּמְתִּי'⁴⁵ ו'לִבְנָה אֲדַמְדָּמְתִּי' - גם הוא ענינו החוזק באדמימות, כלומר שיהא אותו המראה מעורב מן המראה הלבן עם האדמימות העזה, ויתהווה ממנו המראה אשר קראו 'פתוך' כמו שביארנו בתחלת המסכתא.

נראה לכאורה שבפסקה השניה בדבריו מתכוון רמב"ם לשאול את אשר הקשינו וליישבם.

רמב"ם כתב:

'כלומר שיהא אותו המראה מעורב מן המראה הלבן עם האדמימות העזה, ויתהווה ממנו המראה אשר קראו 'פתוך'.

נראה שכוונתו ליישב כך - שהתורה באומרה 'לֵבָן אֲדַמְדָּמְתִּי' ו'לִבְנָה אֲדַמְדָּמְתִּי' מתכוונת במילים 'אֲדַמְדָּמְתִּי' ו'אֲדַמְדָּמְתִּי' כן ליאדום שאדמימותו עזה, אך כוונתה שהצבע הקובע יהיה מעורב ופתוך מצבע לבן ומצבע אדום עז, ולא מצבע לבן ואדום רגיל.

ובוודאי שיש הבדל בגוון המתקבל אם נערב צבע לבן עם צבע אדום רגיל, או עם צבע אדום עז, וזה מה שבאה התורה ללמדנו.

⁴³ ויקרא פרק יג פסוק מט.

⁴⁴ מסכת נגעים פרק יא משנה ד.

⁴⁵ ויקרא פרק יג פסוק מב.

א"ע והנצי"ב הבינו שהתורה מתייחסת לגוון הסופי, ולכן הוקשה להם איך יתכן שמתערובת לבן ואדום יתקבל צבע 'אדום שבאדומין'.
אך רמב"ם מסביר שאין הכוונה לגוון הסופי, אלא שהתורה בא לומר שהגוון הנדרש הוא עירוב בין לבן ל'אדום שבאדומין'.
אם כן, אתי שפיר גם שיטת רש"י ודעימיה.